

Az örökbefogadás folyamata

KATONA ANDREA

Örökbefogadás – mire ez a szó értelmet nyer, boldogságot sejtet: egy „elhagyott” gyermek örökre családra talál, és egy olyan gyermekáldásra váró párnak, akinek nem született vér szerinti gyermeke, megvalósulhat az álma, hogy gyermekes családként éljen tovább. Az „örök” szó jelentése: végleges, megváltoztathatatlan. Soha el nem múló állapot. Az örökbe fogadott gyermek a vér szerinti gyermek státuszába lép. Ami azt is jelenti, hogy nemcsak a szülőpárral kerül hivatalosan is rokoni kapcsolatba az örökbe fogadott gyermek, hanem a házaspár családjaival is. Így maga az örökbefogadás nemcsak a gyermekre vágyó párt érinti, hanem tágabb családjaikat, rokonaikat is.

A jelenkor társadalmában kitolódik a párválasztás és a gyermekvállalás időszaka. Ennek több oka is lehet:

- Az iskolában eltöltött évek számának emelkedése;
- A stabil anyagi helyzetre való törekvés, az önmegvalósítási törekvések;
- A párválasztási nehézségekkel küzdő fiatal felnőttek tömege, a szingli életformát valló vagy a gyermekvállalást, elköteleződést teljesen elutasító attitűdök megjelenése a fejlettebb országokban;
- A mai kor emberének kihívásai a helyes középút megtalálásában, hiszen a családalapításon kívül rengeteg lehetőség adódik az „önmegvalósításra” (KSH, 2011).

A társadalom részéről ezzel párhuzamosan az elvárások igen magasak. Sokszor hallani egyetemista lányoktól, hogy nincs még itt a gyermekvállalás ideje, utazni, élni szeretnének. Ez természetesen teljesen érthető, és a szüleik, barátaik is azt mondják, hogy ne rontsák el az életüket azzal, hogy gyermeket szülnek, még akkor sem, ha stabil párkapcsolat-

ban élnek. A gyermekvállalást korlátként, gátló tényezőként tartják számon. Így lehet az, hogy az első gyermek vállalása az anyáknál már a 30. életév környékére tolódik. Az életkor előrehaladtával ugyanakkor a természetlenség kockázata emelkedik (PÁPAY–RIGÓ, 2015).

Tíz év gyakorlati tapasztalat az örökbefogadóról

A sokéves tapasztalataim az mutatják, hogy ma Magyarországon jellemzően gyermektelen párok kívánnak örökbe fogadni, meg nem született vér szerinti gyermekük helyett. Így talán érthető, hogy miért szeretne minden örökbe fogadni szándékozó házaspár teljesen egészséges, lehetőleg hat hónaposnál fiatalabb kisgyermeket. Az örökbe fogadni szándékozó házaspárokból sok esetben – a körületekintően és magasabb óraszámú tartott felkészítő tanfolyam ellenére is – egy fantáziakép jelenik meg az általuk örökbe fogadni kívánt gyermekről. A gyermek általában teljesen tökéletes egészségi állapotú és magyar származású. Elenyésző számban jelentkeznek csupán örökbe fogadni szándékozó szülők sérült, beteg vagy nagyon nehéz sorsú gyermek örökbefogadására.

Hosszú utat kell egy párnak bejárnia ahhoz, mire elköteleződik az örökbefogadás mellett. A pár tagjai többnyire nem egyszerre érzik azt, hogy számukra ez a család-válás útja. Általában az egyik félben fogalmazódik meg a gondolat, míg a másik fél még nem tart ott a lelki folyamataiban, hogy készen álljon az örökbefogadásra. Ilyenkor a legjobb, amit tehetünk, az, hogy türelemmel, megértéssel várunk, amíg a társban is megérlelődik a gondolat. Egy gyermekre a várakozási idő akár 4–6 év, vagy még több is lehet. Ennek oka az, hogy nem a várakozó családok igényeit, elvárásait veszi figyelembe a jogalkotás, hanem az örökbefogadásra várakozó gyermekeknek kell elfogadó, szeretetteljes családi légkört biztosító szülőpárt keresni, akik elfogadják a gyermeket, annak múltjával, egészségügyi állapotával, származásával vagy származási bizonytalanságával együtt. A felkészülés a szülővé válásra hosszú út, még egy vér szerinti gyermek esetében is. Ha örökbefogadás útján lesz egy pár-ból gyermekes család, akkor fel kell készülni az örökbefogadásból adódó másságra, speciális helyzetekre, ami a gyermek múltjából, vér szerinti háttéréből adódik.

Az örökbefogadás történeti áttekintése

A különböző korok társadalmában mindig jelen volt az örökbefogadás, a történelmi kornak megfelelő funkcióval felruházva. Az ókori népek jelentős részénél az elhagyott vagy elárvult gyermekek sorsát a célszerűség határozta meg. A gyermek gazdasági értéket jelentett és a jövőt biztosította, így gyakran munkaerőként tekintettek rájuk. Az árván maradt gyermekeket befogadták, dolgoztatták és gondoskodtak róluk.

A római jog kétféleképpen értelmezte az örökbefogadást: megkülönbözteti az *arrogatiót* és az *adoptiót*. A vagyonnal rendelkező családok esetében – ha utódok nélkül maradtak – a nemzetség örökölt, ami nem volt kívánatos. Az *arrogatiót* („a római jogban önjogú, azaz atyai hatalom alatt nem álló egyének örökbefogadása, amelynek az örökbefogadás általános kellékein kívül külön kellékei voltak, amelyek részben az arrogálandó kiskorúnak érdekét védeni voltak hivatva”) akkor alkalmazták, amikor szükség volt a családfő atyai védelmére, hogy *patria potestas* (atyai hatalom) keletkezzen. Az örökbe fogadott személy nem feltétlenül volt árva vagy elhagyott gyermek. Az örökbefogadás a *pontifex maximus* (legfelsőbb pap) közreműködésével jöhetett létre, amelynek során az örökbe fogadni szándékozó személy indokolhatta az örökbefogadási szándékát. Gyakori indokok voltak a rossz egészségügyi állapot és a magas életkor. A népgyűlés engedélyére volt szükség ahhoz, hogy az örökbefogadás létrejöhessen. A patriarchális társadalmi rendben fontos szempont volt, hogy a nemzetség fennmaradjon, így azok a családok, ahol nem született fiúgyermek vagy meghalt, így gondoskodtak örökösről.

Antonius Pius császár rendeletben szabályozta az örökbefogadást. Kitétele volt, hogy az örökbe fogadó cautióval (anyagi és erkölcsi biztosíték) biztosítsa, hogy az örökbe fogadott személy számára anyagi biztonságot nyújt, és idő előtt (a serdülőkor előtt) ne váljon meg a gyermektől. Kr. u. 530-ban Jusztiniánusz császár reformokat hajtott végre az örökbefogadás jogi szabályozásában. Azt az alapelvet, hogy a nők nem fogadhatnak örökbe, megtartotta, de bizonyos esetekben a császár döntése alapján kivételt engedélyezett. Bizonyos szánandó nők, akiknek nem született vér szerinti gyermekük vagy elvesztették azt, és a koruk miatt már nem tudtak újabb gyermeket vállalni, örökbe fogadhattak egy idegen gyermeket. Ezen jogi aktus nem eredményezett *patria potestast*, vagyis az örökbe fogadott gyermek nem örökölt a családi vagyontól. Az örökbe fogadott személynek is nyilatkoznia kellett, hogy akarja-e az örökbefogadást. Ennek engedélyezéséhez szükség volt arra, hogy az örökbe fogadni szándékozó személy legalább 60 éves legyen, és ne legyen gyermeke (PEHR, 1999).

Kr. u. 335-ben Konstantinápolyban azok az asszonyok, akik nem tudták vállalni gyermekük felnevelését, a templomok előtt edényekben helyezték el újszülöttjüket, bízva abban, hogy valaki majd megfelelően gondoskodik a gyermekről.

III. Ince pápa rendelte el, hogy a kolostorok falába egy forgatható edényt készítsenek, amelybe az anyák behelyezhetik a gyermeküket anélkül, hogy bárki is felismerné őket. Ezen rendelet az alapja a ma is használt, kórházak közelében kihelyezett gyermekmentő inkubátoroknak.

A középkori kereszténység az árvák és az elesettek felé fordul, hangsúlyozva az irgalmasság és jótékonyosság erőit. Páli Szent Vince ekkor alapítja meg az első árvaházakat és menhelyeket (Lőkös, 2005). A középkor emberének nem volt igazán könnyű sorsa, így az árva vagy elhagyott gyermekeknek sem. Az intézmények folyamatos anyagi nehézségekkel küzdöttek, az ott élő gyermekek éppen csak az éhenhalás elől tudtak megmenekülni. Így az a kisgyermek, akit örökbe fogadtak, igazán szerencsés volt. A gazdag családokban az örökbefogadás funkciója továbbra is a család nevének fenntartása, a vagyon egyben tartása volt. A szegényebb családok sok esetben olcsó munkaerőt láttak az örökbe fogadott gyermekben, és nem utolsósorban remélhették, hogy a későbbiekben gondoskodik róluk.

A francia felvilágosodás alatt már gyakrabban esik szó a gyermekek szükségleteiről és az emberi jogokról. Napóleon például maga gondoskodik a háborúban elesett katonák árván maradt gyermekeiről, és államilag kíván döntést hozni róluk. Elkészül a *Civil Code* törvénykönyv, mely az örökbefogadás több formáját is elismeri (KAJÁR–HERGER, 2014).

A 19. században a gyermeket isten ajándékának tekintették, amit a kereszténység normái is alátámasztottak. A család fenntartását és annak a nemzedékeken átívelő megtartását az emberi létezés egyik fő feladatának tekintették. A 19. századi emberek identitási rangsorában első helyen állt a család. Az egyén úgy gondolt magára, mint a jövőt és a múltat összekötő pontra. Az ősök tisztelete, amit a kereszténység is erősített, összefüggésben van a családközpontú világgéppel.

A parasztok és az iparosok között a gyermek gazdasági érték is volt, hiszen a gyermekek dolgoztak abban az időben, illetve az idős, magatehetetlen szülőkről is a gyermekeik gondoskodtak. Gyakran vettek magukhoz, fogadtak be elárvult vagy nagyon szegény családból származó gyerekeket. A gyermekhalandóság igen magas volt, álta-

lában a megszületett gyermekek közel 50%-a meghalt a 10. születésnapja előtt. Így a gyermektelenségre vagy meddőségre mint egyfajta büntetésre gondoltak. Általában az asszonyt okolták, őt próbálták mágikus praktikákkal segíteni, gyógyítani. Ha a sok erőfeszítés hiábavaló volt, örökbe fogadtak valakit, mert a családi név fenntartása csak így lehetett biztosított (PEHR, 1999).

Magyarországi jogalkotás az örökbefogadással kapcsolatosan

Magyarországon az örökbefogadás jogi eljárási rendjét az 1877. évi XXX. törvénycikk említi az árván maradt gyermekek sorsának rendezése ügyében. Az 1844-ben létrejött igazságügyi miniszteri rendelet előírta, hogy az örökbefogadást szerződésben kell rögzíteni, amit az árvaszék vagy közjegyző előtt kellett megerősíteni. A következő szabályozást, ami az örökbefogadást vagy családi jogállást hivatott rendezni, az 1952. évi IV. törvény hozta, amelynek célja a családi támaszt nélkülöző gyermekekről való gondoskodás (FÓNAGY, 2015).

Jelenleg a világon szinte mindenhol, így hazánkban is az örökbefogadást szigorú jogszabályi háttér veszi körül. A magyarországi jogalkotás a nemzetközi egyezmények¹ mellett az alábbi jogi környezetet alakította ki: Magyarország Alaptörvénye², 2013. évi Új Polgári törvénykönyv IV. könyve (családjog³), az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról releváns részei⁴, a 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről⁵.

Fogalmi tisztázás

Ahhoz, hogy értsük, mit is jelent a mai korban az örökbefogadás, néhány alapvető fogalmat szükséges tisztázni. Az örökbefogadás olyan jogi aktus, amely által az örökbe fogadott személy és az őt örökbe fogadó szülők és családjuk között rokoni kapcsolat jön létre. Típusai a következők:

¹ 1991. évi LXIV. törvény (UNICEF gyermekjogi egyezménye), 2005. évi LXXX. törvény (Hágai egyezmény kihirdetése).

² <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>

³ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300005.tv>

⁴ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv>

⁵ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100211.tv>

Titkos örökbefogadás. Az örökbe fogadhatónak nyilvánított gyermek vér szerinti családja nem tudhatja, hogy gyermeke hova került, és az örökbe fogadó család sem ismerheti a vér szerinti családot. A vér szerinti család nem ismeri az örökbe fogadó szülőket, és általában nem tudják, hogyan alakul örökbe adott gyermekük sorsa. Az örökbe fogadó szülők nem ismerik a gyermek származását.

Nyílt örökbefogadás. A vér szerinti család megismerheti az örökbe fogadni szándékozó családot, meggyőződhet arról, hogy jó helyre kerül-e a gyermeke. A későbbiek során kaphat információt a gyermek fejlődéséről, vagy kapcsolatot is tarthatnak. Az örökbe fogadó család szintén kap ismereteket a vér szerinti családról (KOZMA, 2001). Az eljárást lefolytató gyámhivatal előtt az örökbe adó szülő és az örökbe fogadni szándékozó család egyszerre jelennek meg, és közösen kérik a gyermek örökbefogadását.

Családon belüli örökbefogadás. Magyarországon leggyakoribb formája a házastársi örökbefogadás. Az örökbefogadás e típusa annyiban különbözik az előbbi két típustól, hogy az örökbe fogadott kiskorú személy nem kerül ki a megszokott szeretetkapcsolataiból, a kapcsolattartást a vér szerinti családdal nem szabályozza a törvény (KOZMA, 2001).

Fontos kérdés az is, hogy ki fogadhat örökbe. Örökbefogadó csak az a cselekvőképes, nagykorú személy lehet, aki örökbefogadási tanácsadáson és felkészítő tanfolyamon eredménnyel részt vett, és személyisége, valamint körülményei alapján – a gyámhivatal örökbefogadás előtti eljárása során hozott határozat értelmében – alkalmas a gyermek örökbefogadására. Legalább 25 éves, továbbá a gyermeknél legalább 16, legfeljebb 45 évvel idősebb. Házasságban élő örökbe fogadó személyek esetében a fiatalabb házastárs életkorát kell alapul venni. Az örökbefogadás céljára való tekintettel a gyámhivatal a gyermek érdekében elsősorban a házasságban élők által történő örökbefogadást preferálja. Nem fogadhat örökbe az, aki a szülői felügyeleti jog megszüntetését vagy a közügyek gyakorlásától eltiltást kimondó jogerős bírósági ítélet hatálya alatt áll.

Az is a tisztázandó kérdések között szerepel, hogy milyen gyermek fogadható örökbe. Csak olyan kiskorú személyt lehet örökbe fogadni,

- akiről a szülei a gyámhivatalban tett nyilatkozatukban lemondtak;
- akit a gyámhivatal örökbe fogadhatónak nyilvánított, és nevelésben van;
- akinek a szüleit megfosztotta a bíróság a szülői jogok gyakorlásától;
- akit az egészségügyi intézmény erre kijelölt helyén (inkubátor) helyeztek el, feltéve, hogy hat héten belül a szülő a gyermekért nem jelentkezik;
- akinek a szülei elhunytak.

Az örökbe fogadott gyermeket az örökbefogadás fennállása alatt csak az örökbefogadó házastársa fogadhatja örökbe (TEGYESZ, 2016).

Az örökbe fogadni szándékozó házaspárnak legelső lépésként döntést kell hoznia arról, hogy szeretnék a családjukat örökbefogadás által bővíteni. Magyarországon az örökbefogadás elsődleges motivációja a gyermektelenség. A meg nem született vagy elvesztett vér szerinti gyermek meggyászolására, elengedésére időt kell adni. Meddőségi kezelésben részt vevő családoknak az örökbefogadást akkor javasolják, ha már nem próbálkoznak a mesterséges megtermékenyítéssel, képesek elfogadni a helyzetüket, veszteségeiket feldolgozták (PULAY, 2009).

Az alkalmassági határozat megszerzése

Első lépésként, ha megszületett a döntés arról, hogy szeretne a család örökbe fogadó szülővé válni, fel kell keresni a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat (TEGYESZ) lakhely szerint illetékes hatóságot. Ezen a szintéren az alább felsorolt események várhatóak:

- Egy ismerkedő beszélgetés, melynek során tájékoztatást kapnak a jelentkezők az eljárás menetéről.

- Két vizsgálat a TEGYESZ által: 1. Pszichológiai vizsgálat, amely általában egyórás beszélgetés, de maximum négy alkalomra is sor kerülhet. A szakemberek a párok motiváltságát figyelik, valamint azt, hogy személyiségük alkalmas lehet-e egy gyermek felnevelésére. 2. Környezettanulmány, melynek során megnézik a lakást, hogy alkalmas-e az örökbefogadó által meghatározott korú, nemű, egészségi állapotú gyermek nevelésére.

- A háziorvostól orvosi szakvéleményt kell beszerezni. Ez hivatalos úton történik, a TEGYESZ keresi fel a háziorvost.

- Az örökbe fogadni szándékozó családnak rendszeres jövedelemmel kell rendelkeznie, ami alkalmassá teszi a rendszert arra, hogy eltartsa magát, és a jövőben örökbe fogadott gyermeket.

- A Családjogi Törvény értelmében 2003. január 1-től az örökbefogadás feltétele a felkészítő tanfolyamon való részvétel. A tanfolyam célja, hogy az örökbe fogadni szándékozó szülők teljes képet kapjanak arról, milyen változásokat jelent majd a családjuk

életében az örökbefogadás, illetve hogy megfelelő segítséget tudjanak nyújtani az örökbe fogadott gyermeknek az örökbefogadottságának feldolgozása során. A felkészítő tanfolyamot a TEGYESZ-nél vagy más civil szervezeteknél (pl. Ágacska Alapítvány) lehet elvégezni. A tanfolyam elvégzése térítésköteles, és 40 óra időtartamú.

– Ezt követően a TEGYESZ elkészíti a szakvéleményét, melyet az örökbefogadónak joga van megismerni és adott esetben ellenvéleményét jelezni. A szakvéleményt megkapja a területileg illetékes gyámhivatal. A TEGYESZ-nek a törvény szerint 50 nap alatt kell elkészítenie a szakvéleményt.

– Ezután a gyámhivatal hozza meg az alkalmassági határozatról szóló döntést a TEGYESZ által megküldött dokumentumok alapján. A hivatalnak 30 nap áll rendelkezésre, hogy elkészítse a határozatot, amelynek jogerőre emelkedése további 15 nap.

A gyakorlatban az alkalmassági határozat megszerzéséig a törvény által megadott (összesen 95 nap) maximális átfutási időtől komoly eltérések is tapasztalhatóak. Az eljárás esetenként több hónapig is elhúzódhat.

– Az alkalmassági határozattal lehet jelentkezni a nyílt örökbefogadással foglalkozó civil szervezeteknél, illetve a TEGYESZ-nél, utóbbinál titkos és nyílt örökbefogadásra is van lehetőség.

– Az örökbe fogadni szándékozóknak a civil szervezetek vagy a TEGYESZ közvetítésével lehetősége van az alkalmassági határozatban foglaltaknak megfelelő korú és nemű stb. gyermek megismerésére.

– Sikeres ismerkedés után kerül sor a gyámhivatali eljárásra, azaz az örökbefogadási folyamat megkezdésére.

– 2014. március 15-től a gyermek születésétől számított hat hétig a vér szerinti szülő visszavonhatja örökbe adó nyilatkozatát. Amennyiben a vér szerinti anya visszavonja a nyilatkozatát, akkor a gyámhivatal vizsgálja, hogy a vér szerinti szülő és környezete anyagilag, egészségügyileg és pszichikailag alkalmas-e a csecsemő nevelésére (TEGYESZ, 2016).

A Szülészeti és Nőgyógyászati Szakmai kollégium szerint a párok 10–15%-a küzd élete során fertilitási problémákkal (SZIGETI–THEGE–LŐRINCZ, 2014). A terméketlenség gondjával szembesülő nők 50 százaléka, míg a férfiak 15 százaléka élete legszomorúbb és legnehezebb kríziseként gondol erre a helyzetre. Amikor a párok eljutnak az

örökbefogadás gondolatáig a gyermektelenség és a meddőségi kezelések során, a további nehézségeken mehetnek keresztül:

- A házaspárok női tagjai súlyos esetekben elveszíthetik a nőiességükbe, anyaságukba vetett hitüket (nem vagyok képes szülni, életet adni);
- A férfiaknak a férfiasságuk megélése jelent gyakran problémát. A párok elveszíthetik jövőbeli anyaságukba-apaságukba vetett hitüket mint identitásuk, önbecsülésük egyik meghatározó részét (PULAY, 2006).

A vér szerinti gyermek születése lehetőséget teremt a szülők számára a genetikai állomány továbbadására, megszülethet egy gyermek, aki belőlük lesz. Ezért a jövőre vonatkozó folyamatosság- és biztonságérzetet is elveszíthetik a gyermektelen párok, hiszen így nincs kiről gondoskodni, nincs, aki továbbviszi a család nevét, hivatását. Mindezek alapján a jövőkép elvesztését is jelentheti a reprodukciós képesség sérülése. Az örökbefogadás gondolatának megszületése sok esetben nehéz döntés. Fontos, hogy a családok időt adjanak maguknak, hogy megélhessék, feldolgozhassák a veszteségeiket, és sikeres örökbe fogadó családdá tudjanak válni (PULAY, 2006).

BALEN (1995) kutatása alapján elmondható, hogy a gyermek utáni vágy motivációja az egyén önkiteljesedésének és az élet beteljesedésének vágyát is hordozza. Meddőség esetében ennek a „jelentésnek” a hiányát is megélik.

A gyermek utáni vágy esetében nem elhanyagolható a társadalom és a környezet irányából érkező implicit vagy explicit nyomás, vagyis hogy a sikeres élethez hozzátartozik a gyermekvállalás is. A társadalom és a környezet felől érkező nyomásnak való meg nem felelés érzése, az ilyen értelemben vett csökkentértékűség érzete nyilvánul meg abban, hogy a párok gyakran számolnak be arról, hogy gyermeket kell „produkálniuk” a család, sokszor a nagyszülők számára is (TÖRÖK, 2001).

A fantáziában élő, meg nem született gyerekről való lemondás nélkülözhetetlen része a sikeres örökbefogadásnak. A meddőséggel, gyermektelenséggel küzdő párok a következő gyakori szexuális nehézségekről számoltak be: a házasság spontaneitásának elvesztése, a szerelmes együttlétek minősége és mennyisége romlik (FORGÁCS–SZEVE-RÉNYI, 1993).

Gyakran előfordul, hogy a saját, természetes környezettől izolálódik a család. Elmaradnak a barátnők, mindenki szül vagy terhes. A kisgyermekes családok által szervezett programok egy idő után fájdalmassá válhatnak, és inkább nem vesz részt ezeken a gyer-

mektelen család. A társadalom nem tud mit kezdeni a meg nem született gyermekek elvesztése miatti fájdalommal, nem látszik seb vagy sérülés. A meddőségben érintett családok körében előfordulhat, hogy nincs kivel megosztaniuk a szomorúságukat, és csak ritkán jutnak el megfelelő szakemberhez, aki segíteni tud a veszteségeik feldolgozásában. Haragjuk Isten ellen fordul, a fájdalom olyan mértékű lehet, hogy nem születik meg a várt gyermek. Sokak az igazságosságba vetett hitüket veszítik el, még ha csak átmenetileg is (PÁPAY–RIGÓ, 2015).

A vér szerinti családok oldala

Az örökbefogadás esetében feltétlenül beszélnünk kell az örökbefogadási háromszög egyik meghatározó szereplőjéről, a vér szerinti szülőről. Segítő szakemberként gyakran találkozom olyan esetekkel, ahol az örökbe adni szándékozó, krízisterhes anya arról ábrándozik, hogy helyesen dönt akkor, ha titokban szüli meg a gyermekét, lakóhelyétől messze, egy távoli helyen, majd a születést követően akár úgy jön el a kórházból, hogy egyszer sem nézi meg a megszületett gyermeket, aláírja a gyámhivatalban a lemondó nyilatkozatot, és így képes lesz az egészet elfelejteni. Ezek az anyák nem szeretnék szembenézni a helyzettel, szeretnék örökre „eltemetni”, meg nem történtté tenni a gyermek születését és az örökbeadást, majd nyugodtan ott folytatni az életüket, ahol abbahagyták. Segítő szakemberként ugyanakkor azt látjuk, hogy ez nem ennyire egyszerű. Fontos feladat ezeknek a krízis helyzetű családoknak megfelelő támaszt, biztonságot nyújtani, és felhívni a figyelmüket döntésük súlyára és annak hosszú távú következményeire.

Általában ezek az anyák, családok nem felejtik el az örökbe adott gyermekeiket, még ha fantáziájukban az örökbeadást megelőzően ez a kép meg is jelenik. Tapasztalataim szerint az örökbeadást követően a vér szerinti anyák jelentős része – kb. 60–85% – minden nap gondol az örökbe adott gyermekre. Az anyák még arról is beszámolnak, hogy családjuktól, barátaiktól eltávolodnak, gyakran a párkapcsolatuk is felbomlik, pedig az örökbefogadást megelőzően azt hitték, az életüket ott folytathatják, ahol az örökbeadást megelőzően tartották. Környezetükben nem találnak olyan személyt, akivel beszélgethetnének az örökbeadásról, vagy megengedhetnék maguknak azt, hogy meggyászolják az örökbe adott gyermeküket. Az a tény, hogy nem nézik meg a megszületett kisbabát,

a gyászfolyamat megindulásában sokszor gátló tényezőként jelenik meg. Ezeknek az örökbe adó anyáknak sokszor nem biztosítanak még arra sem lehetőséget, hogy egyetlenegyszer megnézzék örökbe adott gyermeküket. A Magyarországon jelenleg érvényes jogi szabályozás szerint (1952. törv. CSJT: 48. par. 1-3 bek.) titkos örökbeadás esetén a törvénykezés lehetőséget biztosít a vér szerinti szülőnek arra, hogy úgy döntsön gyermeke sorsáról, hogy egyszer sem nézi meg vagy veszi a kezébe gyermekét. Gyakorlatilag semmit nem kell a gyermekről tudnia, már a születést megelőzően dönthet a gyermeke sorsáról úgy, hogy nem kívánja felnevelni őt. Ehhez nem kell mást tennie, mint bemenni a lakcíme szerinti illetékes gyámhivatalba és jognyilatkozatot tenni a szándékáról. Segítő szakemberrel, pszichológussal vagy örökbefogadásban jártas szakemberrel nem találkozik, és ez a későbbi életére biztosan kihat. Sajnos a mai napig bevett gyakorlat a szüléseteken, hogy ha egy anya lemondó nyilatkozattal érkezik szülni, vagy bizonytalan abban, hogy gyermekét haza szeretné-e vinni, gyakran válik megítélés, megjegyzések áldozatává. Segítséget, megértést csak a legritkább esetekben kap. Az ilyen anyát gyakran automatikusan a csecsemőosztálytól távol, általában az abortuszra érkező nők kórtermében helyezik el. A gyermekkel való kapcsolatát sok esetben gátolják, de szinte biztos, hogy nem segítik elő. Ha egy vér szerinti anya jogi nyilatkozatot tett a szülést megelőzően, a kórházból való távozás után semmilyen tennivalója nincs. Talán egyszer a védőnő tesz nála látogatást a gyermekágyas időszakban, ha nem volt titkolt a várandósság. A jogi és társadalmi háttér tehát abban segíti az anyákat, hogy hogyan lehet ezt az ügyet meg nem történtté tenni. Gyermeke sorsának alakulásáról a továbbiakban nem kap információt. Nem tudhatja, hogy örökbe fogadták-e, és ha igen, mikor. Nagy előrelépést jelenthetne ezen a területen, ha a lemondást fontolgató családok-szülők a titkos örökbe-fogadási eljárást megelőző, kötelező krízistanácsadásban részesülhetnének. Hosszú távú pozitív hatásai lehetnének az örökbe adott gyermekre, illetve az örökbe adó szülőre nézve is, ideértve a gyermek örökbeadását követő gyász megélését. Nyílt örökbefogadás esetében az anyának kötelező krízis tanácsadáson kell részt vennie, és megismerkedik a vér szerinti családdal is (NÉMÉNYI, 2006).

A nyílt örökbefogadás során a vér szerinti anya általában sokkal kompetensebb a saját életében, képes döntést hozni a saját és a születendő vagy a már megszületett gyermeke sorsát illetően. A titkos örökbefogadás során az örökbeadott, kórházban hagyott gyermekek semmiféle információval nem rendelkeznek a vér szerinti családjukról. A

gyermek identitásának fontos része a vér szerinti család, hogy megfelelően kialakulhasson a saját identitása, és a gyermek integrálhassa, megélhesse a vér szerinti családja létjogosultságát a saját élettörténetében (PULAY, 2009).

Véleményem szerint megfelelő tapintattal és időben megtörtént tájékoztatással a vér szerinti családok sokkal nagyobb számban választanák a nyílt örökbeadást, ha tisztában lennének azzal, hogy milyen hatást gyakorol rájuk a feldolgozatlan veszteség. Az anya fejében fantáziák jelennek meg az örökbe adott gyermekkel kapcsolatban, ami gyakran megnehezíti az otthon maradt testvérek életét azokban az esetekben, ha vannak. A közel tízéves tapasztalatom alapján még a nyílt örökbeadást választó anyák sincsenek tisztában azzal, hogy joguk van a gyermekükkel időt tölteni, vagy szoptatni őket a kórházban akkor is, ha nem viszik haza a babát. Fontos lenne a megfelelő tájékoztatás annak érdekében, hogy az örökbe adó anyák tudják, hogy van lehetőségük a gyermekükről dönteni, a szülőket kiválaszthatják, vagy a születendő gyermeküket elnevezhetik, és ezt a döntést az örökbe fogadni szándékozó szülők általában tiszteletben is tartják. WELLS (1993) tapasztalata szerint ezeket kérdezi minden vér szerinti anya: Miért nem mondták, hogy ez ennyire fog fájni? Hogy ennyire nehéz lesz?

Nem lehet az örökbe adni szándékozó anyákat felkészíteni arra, hogy milyen nehéz lesz az örökbeadást követő időszak. Azonban törekedni kell arra, hogy ismerjék meg az örökbeadáson kívüli alternatívákat. Fontos, hogy ne a feje felett döntsenek, az eljárás során tekintsék őt kompetens személynek a saját maga életében. A megoldások közös átgondolásából ne maradjanak ki. Saját munkám során igyekszem minden esetben, amikor lehetőségem nyílik rá, a vér szerinti apát vagy a közeli családtagokat is bevonni a döntés előkészítésébe, mert tapasztalataim szerint a vér szerinti anya megítélése sokkal jobb a mikrokörnyezetében, ha nem egyedül kell átélnie az örökbeadás folyamatát.

Újszülöttként vagy csecsemőkorban örökbe fogadott gyermekek szerint a sikeres örökbefogadás feltételei a következők:

– A vér szerinti anyáról pozitív képet fessenek örökbe fogadott gyermeküknek!
Ne ítélkezzenek felette!

– Az örökbe fogadó szülők stabil, kiegyensúlyozott, boldog kapcsolatban éljenek!
– Véglegesen vagy ideiglenesen mondjanak le a vér szerinti gyermek utáni vágyukról, a meg nem született vér szerinti gyermek miatt érzett veszteségeket dolgozzák fel!

– Fogadják el az örökbe fogadott gyermeket minden tulajdonságával együtt, bátorítsák, ne várjanak hálát a gyermektől!

- Az örökbefogadás témája ne legyen tabu vagy fájdalmas, nyíltan lehessen kommunikálni a családon belül vagy másokkal is.
- Ha a gyermekkel bármilyen nevelési vagy tanulási probléma keletkezik az élete során, ne keressenek összefüggéseket a vér szerinti családdal kapcsolatban!
- Képesek legyenek örökbe fogadott gyermeküknek érzelmi biztonságot nyújtani és elfogadni őt (WITKIN, 2017)!

A vér szerinti család felkutatása

Az örökbe fogadott gyermek identitásának része a vér szerinti családja, szükséges ahhoz, hogy ki tudja alakítani magáról, hogy ki is ő valójában. Ehhez információra van szüksége a vér szerinti családjáról, származásáról. Tényleges kapcsolatfelvételre vagy személyes találkozásra ritkán és inkább már teljesen felnőtt korban kerülhet sor. Munkám során gyakran találkozom olyan esetekkel, amikor az örökbe fogadó családok megijednek attól, hogy a gyermek esetleg eltávolodik tőlük vagy visszamegy vér szerinti családjához. Ha az örökbe fogadó család biztonságot jelentett az örökbe fogadott gyermek számára, akkor nagy valószínűség szerint a kapcsolatfelvétel a vér szerinti családdal nem okoz eltávolodást vagy törést (WITKIN, 2017).

Az örökbe fogadó családok esetében gyakran él negatív kép az örökbe adó családokról, nem tudják elképzelni, miért hagyták el gyermeküket. Titkos örökbefogadás esetében az örökbe adó és örökbe fogadó személyek vagy családok nem találkoznak egymással, nincs lehetőség arra, hogy az örökbe fogadó szülő reális képet kaphasson az általa örökbe fogadott gyermek származási családjáról (HOFFMANN, 2002).

A nyílt örökbefogadások esetében a nem megfelelően kezelt kapcsolattartás jelenthet olyan konfliktushelyzetet, amely negatív hatást gyakorolhat az örökbefogadás megélésére. Csalódást okozhat a vér szerinti szülőknek, mert azt gondolják, a gyermek életének részesei lehetnek. Az örökbe fogadó családokban pedig a szülői szereppel történő azonosulás lehet nehezített. A gyermek esetében a bizonytalan szülői szerep és a kompetenciahatárok okozhatnak akár nevelési vagy beilleszkedési problémákat. Ezért nagyon fontos, hogy mindegyik fél megfelelő időben és módon tájékozódjon az örökbefogadást megelőzően, hogy számukra az a megállapodás, amit szóban tesznek egymásnak, hosszú távú és biztosan vállalható legyen mindegyik fél számára.

Talán a nyílt örökbefogadások esetében egy kicsit könnyebben alakíthatnak ki a szülők reális képet az életet adó anyáról vagy örökbe fogadott gyermekük vér szerinti családjáról, de a tapasztalat azt mutatja, hogy az örökbefogadást követően ez a kép változik az örökbe fogadó szülőknél. A hosszú távú sikeres örökbefogadáshoz segítséget nyújt az állam. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 62/C.§ (3) bekezdése alapján az örökbefogadás utánkövetésére első alkalommal az örökbefogadás jogerőre emelkedését követően hat hónappal, majd a gyermek 18 hónapos korában kerül sor. Ez a két alkalom kötelező, de a jogalkotó lehetőséget biztosít az örökbe fogadó családoknak az utánkövetés kibővítésére a gyermek 5 éves életkoráig.

Az utánkövetés célja

Az utánkövetés folyamatának része egy olyan segítő beszélgetés, családi konzultáció keretében történő tanácsadás, ahol kialakul a megfelelő bizalmi légkör az örökbe fogadó család és a segítő szakember között, és lényegi segítséget kapnak az örökbefogadók a gyermek beilleszkedésének megsegítésében. Az utánkövetést végezheti a TEGYESZ vagy egy megfelelő működési engedéllyel rendelkező civil szervezet. Az utánkövetést végző személyek közül az egyiknek pszichológusi vagy mentálhigiénés végzettséggel kell rendelkeznie. Az utánkövetés eredményességéről az utánkövetést végző szervezet jelentést küld az örökbefogadást engedélyező gyámhivatal részére (DELI-LANTAI, 2014). Tapasztalataim alapján, az örökbe fogadó családok használható, gyakorlati segítséget kapnak a szakemberektől.

Az emberiség történetében valamilyen módon mindig jelen volt az örökbefogadás. A gyermek utáni vágy a törődés és gondoskodás megélése velünk született tulajdonság. Az örökbefogadás a családdá válás egyik formája, és az esetek túlnyomó többségében sikeres.

IRODALOM

- BALEN, F. (1995): Involuntary childless couples: Their desire to have children and their motives. *Journal of Psychomatic Obstetrics and Gynaecology*, 16(3): 137–144.
- DELI J. – LANTAI Cs. (2014): Változások az örökbefogadás területén. *Kapocs*, 2014(3): 42–47.
- FÓNAGY Z. (2015): Mindennapok története. <https://mindennapoktortenete.blog.hu/>
(Utoljára megtekintve: 2019. 12. 05.)
- FORGÁCS A. – SZEVERÉNYI P. (1993): A meddőség és az asszisztált reprodukció pszichomatikája. *Orvosi Hetilap*, 134(36): 1963–1967.
- HOFFMANN G. (2002): *Az örökbefogadásról*. (Gyermekeinkért: Gyakorlati pszichológia 3. füzet.) Pedaógiai Intézet, Budapest. 20–28.
- KAJÁR I. – HERGER Cs. (2014): *Egyetemes állam- és jogtörténet*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest.
- KOZMA J. (2001): Szociális diagnózis. *Esély*, 2001(3): 61–94.
- KSH (2011): Központi Statisztikai Hivatal: Gyermekvállalás és gyermeknevelés. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/gyemekvallalasneveles.pdf?fbclid=IwAR0DoCc9B-kM8gnXLommkYUVCNox3hGT4UdS4MSzvSkYla0ZQjbnqusTfOB0> (Utolsó megtekintés: 2020. 02. 12.)
- LÓKÖS P. (2005): *III. Ince Pápa. Az emberi lét nyomorúságáról*. Eötvös József Könyvkiadó Bt., Budapest.
- NÉMÉNYI E. (2006): Miért nem szóltak előre? A lemondó szülők felkészítéséről. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 15(1): 6–11.
- PÁPAY N. – RIGÓ A. (2015): *Reproduktív egészségpszichológia*. ELTE Eötvös Könyvkiadó, Budapest.
- PEHR E. (1999): *Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- PULAY K. (2006): Feldolgozatlan veszteségek az örökbefogadásban. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 15(1): 12–16.
- SZIGETI J. F. – THEGE K. B. – LŐRINCZ J. (2014): A női reproduktív egészség pszichoszociális vetületeiről. *Orvosképzés*, LXXXIX/január: 406–414.
- TEGYESZ (2016): Fővárosi Gyermekvédelmi Központ és Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat Területi Gyermekvédelmi Szakszolgáltatások Szakmai Programja. Budapest.
- TÖRÖK Zs. (2001): Meg sem születtem, alig, hogy élni kezdtem. In: *Letakart tükrök*. Magvető, Budapest. 89–102.
- WELLS, S. (2018): *Veled, nélküled. Örökbefogadás: valóban olyan egyszerű?* Mózeskosár Egyesület, Budapest.
- WITKIN, L. S. (2017): *Transforming Social Work. Social Constructionist Reflections on Contemporary and Enduring Issues*. Palgrave, London.